

ASA

ASBÜ Sosyal Arařtırmalar
Dergisi

ASBU Journal of Social Research

[Cilt/Volume: 1, Sayı/Issue: 2,
Kıř/Winter 2023]

Meillassoux, Q. (2020). *Sonluluğun Sonrası: Olumsuzluğun Zorunluluğu Üzerine Deneme.* (çev. K. Kahveci). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 175s. ISBN: 978-625-7070-57-7
*Meillassoux, Q. (2020). *After Finitude: An Essay on the Necessity of Contingency* (tr. K. Kahveci). 175s. ISBN: 978-625-7070-57-7*

ABDUSSAMET ŐİMŐEK

Arř. Gör., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
abdussamed.simsek@asbu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1344-8280>

Kitap İncelemesi/Book Review

Geliř Tarihi/Received: 18.12.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 22.12.2023

Yayım Tarihi/Published: 30.12.2023

Atıf/Citation

Őimőek, A.(2023).Meillassoux,Q(2020) Sonsuzluęun Sonrası: Olumsuzluğun Zorunluluğu Üzerine Deneme(çev.K.Kahveci).*Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.175s. ISBN:978-625-7070-57-7 *ASA Dergisi*, 1(1), 248-256.

Őimőek, A.(2023). Meillassoux, Q. (2020). *After Finitude: An Essay on the Necessity of Contingency* (tr. K. Kahveci). 175s. ISBN: 978-625-7070-57-7 *Journal of ASA*, 1(1), 247-255.

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Meillassoux, Q. (2020). *Sonluluğun Sonrası: Olumsuzluğun Zorunluluğu Üzerine Deneme*. (çev. K. Kahveci). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. ISBN: 978-625-7070-57-7

Felsefi etkinliğin, 21. yüzyılı şekillendiren düşünce ve bilim atmosferinde tam olarak nereye konumlandırılabilceği, mahiyeti, amacı ya da böyle bir konumlandırılmaya ilişkin gerçek bir gerekliliğe yönelik şüpheden neşet eden meşruiyeti sorusu, yine felsefenin gündemine yerleşmiş en temel problemlerden biri olarak karşımızda durmaktadır. Esas olarak modern dönem felsefesindeki metafizik eleştirisi ve sonrasında felsefenin zikredilen bağlamda bütünlüğünün ve meşruiyetinin tesis edilebileceği her türlü spekülâtif zeminin olanağına yönelik giderek artan şüpheyle birlikte, özellikle geçtiğimiz yüzyıldan itibaren öne sürülmüş olan hemen her felsefi teşebbüsün, öncelikli olarak kendi alanını yeni baştan tanımlama, gerekiyorsa buna bağlı bir yöntem ve araştırma nesnesi belirleme yoluna gittiği söylenebilir. Bu durumun felsefe etkinliği adına sunmuş olduğu karmaşık çerçevenin detayları başlı başına hacimli bir çalışmanın konusunu teşkil edebilir, ancak bizi bu inceleme özelinde değerlendireceğimiz esere yönlendirmesi itibarıyla şu kadarını savlamak olanaklıdır: Düşüncenin herhangi türden bir mutlak fikrini gündemine taşıması genel olarak yalnızca felsefi olanağını değil aynı zamanda cazibesini de yitirmiş görünmektedir.

Fransız çağdaş filozof Quentin Meillassoux'nun *Sonluluğun Sonrası: Olumsuzluğun Zorunluluğu Üzerine Deneme* adlı kitabı, bu düşünce atmosferi içerisinde ilk olarak 2006 yılında yayımlanmış ve kısa zamanda günümüzün felsefe tartışmalarında kendine hatırı sayılır bir yer edinmiştir. Meillassoux'nun, felsefe tarihinde Hegel ile birlikte rafa kalkmış olduğu neredeyse genel geçer bir kabul olarak ele alınan kadim bir gayeyi, düşünce ve mutlağı uzlaştırma fikrini, üstelik bu kez herhangi türden bir metafiziğe başvurmaksızın yeniden gündeme taşıma iddiasında olduğu bu deneme; cüretkâr olduğu kadar sağduyuya ters bir “mutlak”ı zeminine alarak, modern bilimsel devrimlerin yazarın düşüncesine göre felsefeye sunmuş olduğu ancak felsefenin günümüze değin ısrarla kulak tıkadığı asli bir takım olanakların çağdaş bir yeniden inşasına soyunur. Yazarın “spekülâtif materyalizm” olarak adlandırdığı bu yaklaşım, esas olarak Kartezyen felsefenin doğanın matematikselleştirilebilir olan niteliklerinin kendindeliliğini –başka bir ifadeyle matematiğin spekülâtif kapsamını- tesis eden nitelikler teorisini canlandırmayı amaçlayan bir felsefi teşebbüsü ifade eder. Bu anlamda spekülâtif materyalizmin, ne tür bir çağdaş düşünsel krizi çözümlenmeyi amaçladığının, temel

argümanlarının ve ontolojik çıktılarının sıkı bir serimini içeren *Sonluluğun Sonrası*, 2020 yılında Kağan Kahveci'nin tercümesiyle Türkçe'ye kazandırılmıştır; kitabın çağdaş felsefede uyandırdığı yankının ise, şimdiden Meillassoux'yu yaşayan en etkili filozoflardan biri kıldığı ifade edilmektedir.

Sonluluğun Sonrası, birden fazla şekilde incelenmeye uygun bir düşünsel izleğe sahiptir. Badiou'nun kitaba yazmış olduğu sunuşta olduğu gibi, Hume problemi merkeze alınarak spekülative materyalizme yaklaşılabilir gibi, Meillassoux'nun açılış cümlelerinde zikrettiği nitelikler teorisi baz alınarak, çağdaş Fransız felsefesindeki Descartes ve Kant temellükünden de hareket edilmesi olanaklıdır. Okumakta olduğunuz incelemede ise, *Sonluluğun Sonrası*'nin argümantatif ilerleyişine en uygun izlek olarak savlanan mutlak fikri ekseninde bir okuma yapılacaktır. Bu bağlamda üç ana soru üzerinden *Sonluluğun Sonrası*'nin yapısına nüfuz edilebileceği düşünülmektedir: 1) Yazara göre çağdaş felsefe neden yeniden mutlak gündemine alan spekülative bir teşebbüse ihtiyaç duymaktadır? Başka bir ifadeyle, Meillassoux'nun günümüze egemen felsefede gördüğü kriz nedir? 2) Bu krize çözüm olarak sunulan yaklaşımın temel kavram ve sorunsalları hakkında ne söylenebilir? Eşdeyişle, kitabın alt başlığına da adını veren felsefi teklif yazar tarafından nasıl serimlenmiştir ve metafiziksel olmayan spekülative bir teşebbüsün olanak zemini nedir? 3) Bu teklifin olası teorik uzantıları hakkında neler söylenebilir, bilhassa doğa yasalarının olumsuzluğu savı, hangi bağlamda epistemolojik bir şüphecilikten ontolojik bir temele dönüştürülmek istenmektedir ve yazarın başta zikredilen amaçlarıyla bu çıktılar ne ölçüde bağdaşmaktadır?

Birinci soru, yani Meillassoux'nun çağdaş felsefede tespit ettiği krizin açıklanması, kitabın ilk iki bölümünü teşkil eder. Bu bölümlerde Meillassoux'nun (2006/2020, s.67) temel iddiası, özce ifade edilecek olursa, düşüncenin dogmatik unsurlarından arınmak adına mutlak/ koşulsuz olana erişim iddiasından geri çekildiği ölçüde fanatizme yaklaştığı ve teolojik olanın gönüllü hizmetçiliğine soyunduğudur. Bu fikrin yazar tarafından nasıl temellendirdiğini anlamak adına, Kant'tan itibaren felsefenin merkezi kavramı hâline gelen korelasyon ve korelasyonculuğa [*corrélacionisme*] değinmemiz gereklidir. Antik dönem ve orta çağ ontolojisi bakımından, felsefenin en temel sorusu töze dairdir. Yazara göre Kant'ın bu ekseninde felsefe tarihi açısından yaratmış olduğu kırılma, düşüncenin odağını tözden alıp korelasyona/bağlılaşığa sabitlemesi üzerinden anlaşılmalıdır. Bu itibarla, korelasyoncu felsefeden kasıt, yalnızca düşünce ve varlık arasındaki irtibata dair bir erişime sahip olunabileceği, düşüncenin bu iki bağlantıdan birine diğerinden bağımsız olarak erişilebileceği fikrinin içsel bir çelişki belirttiğine yönelik yaklaşımdır (s.8-9). Öznellik ve nesnellik katmanlarının karşılıklı bağımlılığını felsefi

etkinliğin asli araştırma konusu olarak belirleyen bu yaklaşım, bilmenin olanak koşullarına odaklanır; buna bağlı olarak, yazar tarafından naif bir realizme düşmek istemeyen her felsefi teşebbüsün ortak sığınağı olarak addedilir. Bu bağlamda korelasyonculuk, Kant'ın ardından günümüz felsefesine değin uzanan süreç içerisinde egemenliğini muhafaza etmiştir. Örneğin geçtiğimiz yüzyılın başlıca felsefi teşebbüslerinden fenomenoloji en uygun bağlantı olarak bilince işaret ederken, analitik felsefedeki bazı yaklaşımlarda aynı işlevi dilin üstlendiği görülmektedir.

Meillassoux'nun kavramsallaştırması itibarıyla korelasyoncu felsefe, her ne kadar kendi içerisinde çeşitlilikler gösteren geniş bir felsefi spektrumu içeriyor olsa bile, mutlak fikrini düşünceden dışlama bağlamında belirleyici bir ortak paydayı haizdirler. Öyle ki, korelasyonculuğun ilk versiyonu Kant'ın eleştiri projesinde ifadesini bulmuştur ve mutlak'ın özellikle erken dönem modern felsefenin rasyonalist yaklaşımlarında serimlenen realist biçiminin yanlışlanmasını içerir. Ancak metafiziğin, Kant'ın korelasyonculuğuna hilafen, mutlak olanı bu kez idealist biçimiyle ortaya koyduğu bir de spekülatif idealizm (Hegel'de olduğu gibi korelasyonun kendisinin mutlaklaştırıldığı felsefi yaklaşım) vardır ki bu da yeni ve daha gelişmiş bir korelasyonculuk modeli tarafından, bu kez korelasyonun olguluğu [*facticité*] lehine yanlışlanacaktır. Paradigmatik örneklerini Heidegger ve Wittgenstein'da bulduğumuz korelasyoncu sonluluğun bu yeni biçimi, Meillassoux'nun terminolojisi itibarıyla korelasyonculuğun sıkı modeli, idealist mutlak'ın yanlışlanmasıyla belirlenmektedir. Dolayısıyla korelasyonculuğun zayıf modeli realist mutlak'a, sıkı modeli ise idealist mutlak'a karşıt konumları zemininde tanımlanır.

Korelasyonculuğa ilişkin bu tespitlerin ardından, cevaplanması gereken soru şudur: Meillassoux'ya göre korelasyoncu felsefenin söz konusu mutlak-karşıtlığı bakımından tetiklemiş olduğu çağdaş düşünsel kriz nedir ve kendisini nasıl gösterir? Bunu anlayabilmek için, öncelikle Meillassoux'nun yaklaşımında anahtar işlevi üstlenen bir ikilemi ortaya koymamız gerekir: Korelasyoncu sonluluk fikri, her türden mutlak olanı ve ona dair her türden erişim olanağını kapatmaz; yalnızca mutlak olana dair rasyonel zeminde temellendirilmiş olma iddiasındaki teşebbüsleri yanlışlar. Ancak bu durum, aslen mutlaka dair rasyonel zeminde temellendirilmiş olma iddiası taşımayan her türlü irrasyonel erişimin ise rasyonel olarak temellendirilmiş olması anlamına gelir. Başka bir ifadeyle, düşünce kendi yanlış öngörülerıyla hesaplaşmaya girişip bilgisinin sınırlarını çizdiği ölçüde, o sınırların ötesinde kalan bir katman için inancın erişimini saklı tutar. Mevzubahis ikilem bu bağlamda terazinin

iki kefesi gibi düşünebileceğimiz akıl ve inanç karşıtlığına dairdir. Dolayısıyla, metafiziğin sonu ile birlikte felsefede mutlak olanın da sonunun geldiği savı, düşüncenin erişemediği bir alan yaratmakla kalmayıp bu alanı inancın hâkimiyetine gönüllü olarak terk etmesi anlamına gelir ve dinsel olanın çağdaş bir geri dönüşünü belirtmiş olur. Örneğin, günümüzde bilimlerin evvelî [*l'ancestralité*] bir zaman dilimini konu alan her türden beyanı, korelasyoncu dizge içerisinde felsefi açıdan olduğu şekliyle kabul edilemiyorken; aynı dizge benzer bir duruma dair yaratılışçı yaklaşımı, her türden mistik-poetik bir mutlak anlatısını kendisini akla dayandırmaya kalkışmadığı ölçüde yanlışlama olanağından yoksundur. Bu durum yazar tarafından “aklın dinîleşmesi” [*enreligement de la raison*] olarak belirlenmiştir (66). Şüphencilik ve fideizmin birlikte düşünüldüğü bu fikir, Meillassoux’ya göre çağdaş felsefe adına bir fanatizm krizini imler: Felsefe dogmatizmden arınmak uğruna fanatizme yaklaşmıştır.¹ Yapılması gereken, düşünce içerisinde bir tür mutlak keşfederek, yalnızca dogmatizme değil fanatizme karşı da felsefi bir zaviyeden karşı durmaktır. Bu da ancak metafiziksel olmayan bir spekülasyon ile mümkündür. Meillassouxcu proje, işte bu türden bir spekülasyonun felsefe için ödev olarak belirlenmesi ve olanağının ortaya konmasına dayanır.

Bu da bizi başta ortaya koyduğumuz sorulardan ikincisine taşır: yazarın metafiziksel olmayan mutlak’a dair temellendirmesi nedir? Meillassoux’nun korelasyonculuğun felsefe tarihindeki izleği adına sunmuş olduğu çerçeve şu şekildedir: sırasıyla, naif realizme karşı korelasyonun tözü ikame etmesi (zayıf korelasyonculuk), korelasyonu mutlaklaştıran spekülatif idealizme karşı ise korelasyonun olguluğunun öne çıkarılması (sıkı korelasyonculuk). Bu noktada filozof, metafiziğin ikinci hamlesinden esinlenen yeni bir hamleyi önerir: korelasyonel olguluğun mutlak olarak ortaya konması. Bu hamle, aynı zamanda şu anlama gelecektir: yalnızca her şeyin olgusal olması olgusal değildir, yalnızca olumsuzluğun kendisi zorunludur (85). Bu türden bir mutlak, Meillassoux’ya göre korelasyonculuğun sıkı modeli içerisindeki mutlaksızlaştırıcı argümanda örtük olarak zaten varsayılmaktadır; bu anlamda korelasyonculuğun kendi dizgesi içerisinde keşfedilen bu mutlak fikri, ilk etapta düşüncenin kendi sınırlarının dışarısında

¹ Bu noktada yazarın projesinde metafiziğe bir geri dönüş ufkunun bulunmadığı vurgulanmalıdır. Her ne kadar metafizik dönem içerisinde felsefe sonluluk fikriyle sınırlanmamış bir yapı içerisinde fanatizme karşı daha nitelikli bir karşıtlık oluşturabilmişse de, Meillassoux’ya göre Kant’ın metafiziğe getirmiş olduğu dogmatizm eleştirisinin geçerliliği hususunda bir şüphe bulunmadığı unutulmamalıdır. Bu anlamda korelasyonculuğun naif realizme karşı argümanı, Meillassoux’nun yaklaşımına göre başarılı ve gereklidir. Asıl sorun, dogmatizm eleştirisinin nihayetinde skeptik-fideist bir noktaya ulaşması ve mistik bir dünya kavrayışına yol açmasıdır. Bu nedenle düşünce metafiziksel dizgeye dayanmayan, dogmatik olmayan bir mutlaka ihtiyaç duyar. Ancak bu yolla aydınlanma dogmatizme olduğu kadar fanatizme de mesafesini koyabilecektir. Bu bağlamda, yazarın metafiziğin sonu ile fanatizmin yükselişi arasında saptadığı ilişki hakkında Türkçeye çevrilmiş bir makalesi için bkz: Meillassoux, Q. (2022). Dogmatizm-Sonrası Dinsel Fanatizmi Düşünmek, K. Kahveci (Der. ve Çev.), *Spekülatif materyalizm: varlık, zaman, adalet, din, bilim* içinde (ss. 97-107). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

bırakarak inancın erişimi lehine yetersizliğini temellendirdiği mistik katmanı ortadan kaldırmaya yarar. Buna ilaveten, metafiziğin aksiyomatik ilkesi olarak zorunlu varlıktan düşünsel bir çıkış imkânı da sunmakla kalmayacak, çelişmezlik ilkesi ve olumsal şeylerin kendindeligi için de rasyonel bir temel olma işlevini üstlenecektir.

Ancak, sunmuş olduğu tüm bu olanaklara karşın, spekülâtif materyalizmin hareket noktası olarak (aynı zamanda yeniden canlandırılmak istenen nitelikler teorisini temellendirecek mutlak zemin olarak) her şeyin olumsal oluşun mutlak zorunluluğunu imleyen bu “nedensizlik ilkesi” ya da “olgulu olma ilkesi” [*Le principe de factualité*], doğa yasalarının zorunluluğunu dahi yerinden kaydıran kaotik bir çıkışsızlığı ifade etmez mi? Bu problemle birlikte, başta serimlediğimiz soruların sonuncusuna ulaşırız. Meillassoux, hiper-kaos olarak nitelendirdiği bu ilkenin ilk elde işaret ettiği bu sorunsallarla kitabın son iki bölümünde hesaplaşır. İlkini şunu belirtmek gerekir: yazara göre düşüncenin korelasyoncu felsefenin egemenliği altında dinsel/mistik ya da teolojik bir karakter arz etmeye başlaması süreci, metafizik dönemden tevarüs eden yeter-neden ilkesiyle yakından irtibatlıdır. Olanın ardında bir neden olduğuna yönelik, esasında metafizik eleştirisinden sonra rasyonel olmayan bir zeminde de olsa sürdürülen bir kabul, düşünceyi olup bitenlerin ardında felsefe üzerinden ya da rasyonel zeminde açıklayamadığı bir neden olduğu fikrine götürür; bu da dünyanın mistik bir kavranışını beraberinde getirmektedir. Sonluluk ve nedenliliğin korelasyoncu yaklaşımdaki mevzubahis birlikteliği, fideist bir çıkış yolundan ziyadesini olanaksız kılar. Bu bağlamda, nedensizliğin aklı keşfi, Meillassoux’ya göre düşünce adına varoluşsal gizemlerden arınma haricinde bir kayba yol açmayacaktır.

Felsefe tarihinde Hume problemi olarak bilinen, diğer tüm şartlar aynı kalmak koşuluyla aynı nedenin aynı etkiyi doğuracağını belirten ilkeye dair düşünsel şüphe, Meillassoux için aklın kendi yetersizliğini değil, gerçek kudretini keşfidir. Nitekim bu problem, şu ana kadar hep doğa yasalarının zorunluluğuna karşı aklın bir itirazı olarak telakki edilmiş, esas felsefi çaba da bu bakımdan mevzubahis itiraza karşı nedenliliğin rasyonel zeminde serimlenebilen bir ispatına yönelmiştir. Oysa yazar için bu aklı akılla karşıya karşıya getirmekten başka bir şey değildir. Problemi ortaya koyan Hume, bu çerçevede doğa yasalarının istikrarını alışkanlık üzerinden kavramayı önerir ve şüpheli yaklaşımı temsil eder. Dogmatik olmayan diğer öneri ise, Kant’ın

transandantal çözümü olup nedenliliği bir kategori olarak telakki etmek üzerine inşa edilmiştir.² Ancak tüm bu yanıtlar, öncelikle nedensel bağın ispatlanması ihtiyacından neşet eden bir varsayımı içerir. Meillassoux bunu matematiksel olasılık hesabının tarihsel gelişimi üzerinden inceler. Kendi felsefesinin bu aksiyomdan hareket etmemesini ise, geçtiğimiz yüzyılda Cantor'un küme kuramında ortaya koymuş olduğu teoremden yardım alarak, doğa yasalarının istikrarı/kararlılığından hareketle onların zorunlu olduğu çıkarımına geçiş yapmanın mümkün tek yol olmaktan çıkması ile temellendirir (143). Bu anlamda, Meillassoux'ya göre metafiziğin sonu, metafiziksel soruların da sonu anlamına gelmez. Bu ikisi paralel düşünüldüğünde, düşünce metafiziğin sorularını gerçek bir problem olmaktan çıkarmakla yetinir; bunun başlıca nedeni de yeter neden ilkesine dair tevarüs eden kabuldür. Düşünce, bu soruların hem dogmatizme düşmeyen hem de spekülative bir yanıtının olanağını soruşturmaktan müteşekkil öncelikli ödevini yerine getirmek için Meillassoux'nun projesinde bu kabulle hesaplaşır ve dünyanın anlamlandırılmasında düşünceyle temellendirilen gizemin dayattığı mistik/dinsel/poetik çıkış yolunun alternatifini ortaya koymak ister. Sınırların ötesine dair mutlak bir değilleme, sınırlanmanın kendisini de ortadan kaldırmış olacaktır.

Sonuç olarak: *Sonluluğun Sonrası*'nda Meillassoux, metafiziksel soruların metafiziksel-olmayan bir spekülative reçetesini sunan nedensizlik ilkesini, düşünsel sınırların ardındaki açıklanamaz katmanı ortadan kaldırmak suretiyle felsefenin içerisinde bulunduğu fanatizm krizine çözüm olarak sunmuştur. Yazar, nedensizliğin mutlak zemininde, nesnenin matematikselleştirilebilir veçhesinin kendindeliğinin tesis edilebileceğini, dolayısıyla nitelikler teorisinin canlandırılabilirliği ve bu sayede modern bilimin felsefeye sunmuş olduğu olanaklara Kant'tan beri süregelen korelasyoncu yadsımanın spekülative bir materyalizm lehine sonlanabileceğini savunur. Bununla birlikte, Meillassoux'nun felsefi projesinin *Sonluluğun Sonrası* ile birlikte nihayetine kavuşmadığına dikkat edilmelidir. *Sonluluğun Sonrası* daha ziyade bir giriş niteliği arz eden bir çalışma olup krizin ortaya konulması ve buna ilişkin çözüm teklifinin ilk temellerini serimleme işlevini üstlenir; bu anlamda eser şu iki sorunun yanıtlanması çabasıyla kendini sınırlar: Düşünce ve mutlağın uzlaştırılması neden gereklidir ve nasıl olanaklıdır? Başta bu felsefi teklifin olası etik-politik çıktıları olmak üzere, bundan sonraki aşamalar için, hem *Sonluluğun Sonrası*'nın kendisinde öne sürülen hem de ona yöneltilebilecek yeni sorular, eleştiriler ve öneriler ışığında spekülative materyalizme ilişkin halihazırda

² Meillassoux'nun bu hususla ilgili daha detaylı bir tartışması için bkz: Meillassoux, Q. (2020) *Bilimkurgu ve Bilimdışı Kurmaca*. (Çev: O. Şişman). Yort Kitap.

Meillassoux, Q. (2020). *Sonluğun Sonrası: Olumsuzluğun Zorunluluğu Üzerine Deneme*. (çev. K. Kahveci). İstanbul:

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. ISBN: 978-625-7070-57-7 255

yoğunlaşan felsefi tartışmaların gelişimini, özellikle de Meillassoux'nun bir süredir üzerine çalışmakta olduğu *İlahi Varolmayış [L'inexistence divine]* kitabını beklemek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Meillassoux, Q. (2020). *Sonluluğun sonrası: olumsuzluğun zorunluluğu üzerine deneme*. (Çev. K. Kahveci). Türkiye İŐ Bankası Yayınları. (Orijinal Yayın Tarihi 2006).

Meillassoux, Q. (2022). *Spekülatif materyalizm: varlık, zaman, adalet, din, bilim*. (Der. ve Çev: K. Kahveci). Pinhan Yayıncılık

Meillassoux, Q. (2020) *Bilimkurgu ve Bilimdışı Kurmaca*. (Çev: O. Şişman). Yort Kitap (Orijinal Yayın Tarihi 2013).

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale Felsefe alanına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.
